

Araştırma Makalesi / Research Articles

ZENON'DAN CİCERO'YA DOĞAL YASA ANLAYIŞI

Esad Muhlis BAHADIR*

THE CONCEPT OF NATURAL LAW FROM ZENO TO CİCERO

Öz

Bu çalışmanın konusu Stoa düşüncesindeki doğal yasa konseptinin zaman içerisindeki farklı tezahürleridir. Amacı ise eski Stoa ile Roma Stoası zamanı arasında Stoa düşüncesindeki doğal yasa anlayışının geçirdiği değişikliğin boyutunu ölçmektir. Stoa düşüncesindeki eklektik yapının zaman ilerledikçe Stoa düşüncesinde ne gibi değişikliklere yol açtığını tespit etmek için yapılan bu inceleme Stoacı düşüncenin değişimini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu ise Stoacı düşüncenin ilk dönemlerindeki düşünürleri ve düşüncelerini, ardından da son dönemdeki düşüncelerini ortaya koyarak ve sonuç noktasında ise bu düşünceleri karşılaştırmak suretiyle aralarındaki farkları ele koyarak yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Roma dönemi Stoacılarından olan Cicero'nun doğal yasa anlayışını ele alırken büyük oranda eski Stoa düşüncesine sadık kalsa da temel anlamda geliştirmenin yanında doğal yasa kavramına bağlı unsurları ele almada farklılıklara gittiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stoacılık, Zenon, Cicero, Doğal Yasa.

Abstract

The subject of this study is the evolution of the concept of natural law on stoic philosophy through time. And the goal of this subject is to point out the changes of conceptualization of natural law between old stoics and Roman Stoa. We believe the eclectic thinking in stoic philosophy must have changed some understandings of some foundational concepts through time, and with this study we tried to point out the changes on the concept of natural law. From a methodic point of view, at first, we simply explained the early stoic conceptions and thinkers. Later we introduced later stoic thinkers view on same concept. And lastly we tried to point out the differences between two different conceptions by comparing them. In

* Arş. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, E-Posta: esatbahadir@ibu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5711-7988>.

İntihal Taraması: Bu Makale İntihal Taramasından Geçirilmiştir.

Etik Beyan: Bu Çalışmanın Hazırlanma Sürecinde Bilimsel ve Etik İlkelerle Uyulduğu ve Yararlanılan Tüm Çalışmaların Kaynakçada Belirtildiği Beyan Olunur (Esad Muhlis Bahadır).

Atıf: Bahadır, E. M. (2021), Zenon'dan Cicero'ya Doğal Yasa Anlayışı, 21(2), *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 41-54, <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.871761>.

conclusion, this study found out that Cicero, although improved and mostly protected the concept of natural law, had some different or no opinions on concepts wich closely connected to the concept of natural law.

Keywords: Stoicism, Zeno, Cicero, Natural Law, Change.

1. Giriş

Stoacı düşünce Helenistik dönem felsefe okullarından en etkililerinden birisi olup, etkisi Roma döneminde en üst seviyelere çıkmıştır(Ağaoğulları ve diğerleri 2017: 161): Stoa düşüncesi temel anlamda mantık, fizik ve etik olarak üçe ayrılır(Brun 2018: 35; Gökberk 2007: 92; Kılıoğlu 1985a: 4, 2018; Laertios 2020: 313). Bu yapısının yanında Stoa felsefesi oldukça ayakları yere basan bir felsefe olup özellikle etik konusunda oldukça pratik değeri yüksek düşünceler geliştirmiştir. Bunun nedeninde ise Stoa felsefesini ortaya atan Kition'lu Zenon'un felsefeye bir kinik olarak Krates'in eğitimi altında başlaması görülür(Brun 2018: 15; Kılıoğlu 1985a: 3; ; Laertios 2020: 299). Stoa felsefesi hukuk felsefesi için ortaya attığı tek devlet teorisi, doğal hukuk, doğal yasa, ortak akıl kavramlarını tartışması nedeniyle değerlendirilmiştir. Stoa felsefesi, ilk döneminden son dönemlerine kadar birçok noktada değişimler geçirmiş ve belli kavramlar için gelişen farklı yaklaşımlara şahit olmuştur. Bu kavramlardan biri de doğal hukuk kavramıdır.

Çalışma, doğal hukuk ve doğal yasa kavramının Zenon ile ilk ortaya çıktığı hali ile Roma hukuku ve döneminin etkisi altında Cicero'nun doğal yasayı ele alma şeklini karşılaştırarak doğal yasa kavramında değişen ve değişmeyen şeyleri ortaya koymayı amaçlar. Öncelikle doğal hukuk ve doğal yasa kavramlarının arasındaki ayrımı yapmakta fayda var: doğal hukuk kavramı hukuk felsefesi terminolojisinde hukukun doğal olduğu düşüncesini genel bir anlamdaki ifadesi iken doğal yasadaki kastımız stoa felsefesindeki doğal hukuk'un karşılığıdır.

2. Zenon ve Cicero'nun Yaşamları

İlk olarak Zenon ve Cicero'nun Stoa felsefesine yaklaşımlarındaki farkı tespit etmek için yaşadıkları dönemleri ve Stoa felsefesiyle tanışmalarından bahsetmek gerekmektedir. Bu noktada aralarında birçok fark ortaya çıkacaktır. Örneğin Zenon'un Stoa düşüncesi çok ciddi oranda kinik etkisi taşıırken ki bunun nedeni felsefeyle kiniklerden Krates aracılığıyla tanışmış olmasıdır(Brun 2018: 15; Kılıoğlu 2018: 214; Laertios 2020: 299). Cicero'da ise Roma dönemindeki diğer etkili düşüncelerden olan Epiküros'un felsefesi görülecektir(Cicero 2019: 18). Bunun yanında Hellenistik dönem ile Roma döneminin aralarındaki farklar

doğal olarak o dönemde yaşayan düşünürlerin aynı konu hakkındaki fikirlerini etkilemiştir.

2.1. Zenon (336-264)

Zenon, bir fenike sömürgesi olan ve Kıbrıs adasında bulunan Kition (Brun 2018: 11; Russell 2020: 452; Vogel n.d.) şehrinde dünyaya gelmiştir. Gençlik döneminde babasının ticaretle uğraşmasından ötürü kendisi de ticaretle uğraşmış daha sonrasında ise bir rivayete göre gemisi Pirene açıklarında battığından ötürü çok hevesli olmadığı ticaret ile uğraşmayı bırakmıştır(Brun 2018: 14; Laertios 2020: 299). Bir falcı, kehanet vasıtasıyla, Zenon'a ölümlerle konuşmasını söylemiştir. Zenon ise bunu ancak kitap okuyarak yapabileceğini düşünmüştür. Atina'da bir kitapçıda felsefeye ilişkin bir kitabı okurken etkilenen Zenon, kitapçıya bu kitapları yazan insanları nerden bulabileceğini sormuş ve tam da o sırada kitapçının önünden geçen Kinik Krates'in peşine takılmıştır. Bu durum daha sonrasında Zenon'un Krates'in öğrencisi olmasına neden olmuştur. Kinik temsilcilerinden biri olan Krates'ten eğitim alan Zenon, daha sonraları kinik felsefenin katı görüşlerini tam anlamıyla benimsemeyip diğer felsefe okullarından da ders almıştır. Megaralı Stilpon ve Platoncu Xenokrates, Zenon'un Hellenistik dönem Atina'sında ders aldığı diğer kişiler olmuştur(Brun 2018: 16). Zenon felsefeye ilgili birçok farklı okuldan eğitim aldıktan sonra kendi okulunu kurmaya karar vermiş, bunun için uygun yeri Atina'daki sütunlu galeri olan Stoa Poikile'de bulmuştur(Brun 2018: 16; Çelikkol 2019: 1227; Gökberk 2007: 92; Kılıoğlu 2018: 214; Laertios 2020: 299).

Atina'da Peisianaks sundurması denilen sütunlu galeri Zenon'un derslerini verdiği yer olmuştur. Zenon kalabalığı sevmezdi ve doğal olarak da etrafındaki topluluğun kalabalık olmasından kaçınırdı. Bunu başarmak için ders verdiği yeri Atina halkı için kötü anılar barındıran bu yeri seçmişti, Burası, otuzlar tiranlığı döneminde birçok Atinalı yurttaş öldürüldüğü yerdir. (Laertios 2020: 299), ardından yanına gelenlerden para istemişti ki bunu da etrafına gelenleri azaltmak için yapmıştı. Bunun gibi birçok şey yapsa da Zenon, Atina halkının büyük saygısını kazanmıştı. Zenon dikkatli konuşsa dahi yeni ürettiği kelimeleri sıklıkla kullanmayı tercih ederdi. Öyle ki bir hatibi andıran özenli bir konuşmaya sahipti. Büyük ve nüfuzlu insanlarla ilişki ve yakınlık kurmaktan çekinirdi. Öyle ki kendisini yanına çağıran ve onun bilgeliğinden faydalanmak isteyen kral Antigone'yi yazdığı mektupla nazikçe reddetmiş, kendisi yerine öğrencisini göndermişti(Brun 2018: 17; Laertios 2020: 300).

Zenon, Stoa felsefesini üç ana bölüme ayırır. Bunlar mantık, fizik(metafizik) ve ahlaktır. Bu üç alanın arasından Ahlak Stoa felsefesi

için daha fazla öne çıkan, parlayan bir alan olmuştur. Öyle ki Mantık ve Fizik alanları Ahlak alanının tekamülüne yardım ettikleri sürece değerlidir (Russell 2020: 454). Bunun nedeni ise Zenon'un felsefe öğreniminde Kiniklerin ve Sokrates'in büyük etkisi olsa gerektir. Kinik felsefenin Stoa okulundaki Ahlak felsefesine bu derecede etkisi yine Kinik felsefenin katı, somut ve pratik yapısındanadır. Zenon, felsefesini Ahlak kısmından ibaret bırakmamış, Mantık ve Fizik alanlarında da felsefesini genişletmiştir. Birbirleriyle çok sıkı ilişkili olan bu alanlara bakıldığı zaman Stoa felsefesinin üç bölümü de birbirini destekleyecek nitelikte sistemleştirilmiştir. Stoacıların felsefesinin bölümlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini anlamak için yine Stoacıların bu bölümleri canlı bir varlığa nasıl benzettiklerine bakılması faydalı olabilir. Eğer Stoa felsefesi canlı bir varlığa benzetmek gerekirse Stoacılara göre bu varlığın ruhu Fizik (metafizik) iken etli kısmı Ahlak, Mantık ise kemik ve sinirler olacaktır(Laertios 2020: 313).

Stoa felsefesi Zenon'un aldığı Kinik eğitimin etkisinden olsa gerek, oldukça materyalist ve monist bir yapıdadır. Aristoteles'in madde ve form şeklindeki düalist yapısından farklı olan bu düşünce, maddenin bir şey yapabilmesi veya kendisinden bir şey yapmaya elverişli olabilmesi düşüncesi nedeniyle monist yapısını korur(Gökberk 2007: 93).

Ruh kavramının Stoacı düşünceye göre açıklanması konusunda ise beden bütünü işlevlerine hakim, sıcak bir nefes olarak ifade edilen Ruh'u Zenon 8 ayrı parça olarak düşünür. Bu parçalar akıl, beş duyu, konuşma yetisi ve üreme gücüdür(Gökberk 2007: 94). Ruhun bütün parçaları bir bütünü ifade etmektedirler ve bu bütünün adı da hegomonikondur. Ruhun parçalarının birliği aslında beden ile ruh arasındaki birliktir. Ruhla beden arasında nerdeyse Tanrı ve evrenin bütünlüğüne yakın bir bütünlük söz konusudur. Bu noktada insanın ruhu ile Tanrısal ruh birleşmektedir(Gökberk 2007: 94).

Uzun bir ömür yaşayan Zenon, arkasında birçok eser bırakmıştır. Lakin bu eserlerden neredeyse hiçbiri günümüze ulaşamamıştır. Fakat eserlerine yapılan atıflar ve alıntılar sayesinde ona ait birtakım eserler bilinebilmektedir, Bunlar: Anayasa üzerine, Doğaya Uygun Yaşam Üzerine, İnsanın Doğası Üzerine, Tutkular Üzerine, Ödev Üzerine, Yasa Üzerine, Görme Üzerine, Evren Üzerine, İşaretler Üzerine, Söyleyiş Biçimleri, Homeros'a İlişkin Beş Sorun, Şiirsel İşitme Üzerine(Brun 2018: 17; Laertios 2020: 299).

2.2. Cicero (MÖ 106-43)

Marcus Tullius Cicero, Roma'daki iç savaş döneminde Arpinum şehrinde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşından itibaren felsefe, matematik gibi temel

nitelikte bir eğitim alan Cicero, daha sonraları hukuk ve felsefe eğitimi için Roma'ya gitmiştir. Aldığı eğitimden sonra hitabet yeteneğinin de etkili olması nedeniyle avukatlık yapmaya başlamıştır. Cicero'nun felsefeye olan ilgisi, keskin zekası ve hitabet konusundaki mahareti, onun senatör çıkmamış bir ailenin ilk senatörü yapmış ve dolayısıyla bir aileden roma senatosuna ilk giren insan anlamında “Yeni insan” ilan edilmesine neden olmuştur(Ağaoğulları ve diğerleri 2017: 179).

Cicero'nun Felsefeye olan ilgisi, avukatlığı süresinde yaptığı bir savunmanın, dönemin diktatörü Sulla'nın gazabına neden olacağı düşüncesinden ötürü Atina'ya yaptığı yolculuğun bir sonucu olarak gelişmiştir. Atina'ya yaptığı yolculuktan sonra Roma'ya dönse de ilk başta kendini politik bir kargaşanın içinde bulmuş ve ondan sonra da sürgüne gönderilmiştir. Sürgünden sonra başka bir iç savaş döneminde Roma'ya geri çağrılrsa da artık Cicero siyasi etkinliğini iyice kaybetmiş ve kendini felsefeye adanmıştır. İç savaş dönemince Caesar'ın muhalifleri arasında yer almış ve muhalefeti savaş bittikten sonra iktidara gelen Ceasar tarafından affedilmiştir. Daha sonraları Caesar'ın ölümü nedeniyle kurulacak üçlü yönetimde yanlış tarafı desteklemiş ve bu sefer yanlış tarafta olması iç savaş dönemindeki gibi merhametle karşılanmayıp onun idam edilmesine neden olmuştur(Cicero 2019: x).

Hayatı boyunca yazmış olduğu başlıca eserleri; *Yasalar Üzerine*, *Devlet Üzerine*, *Teselli*, *Akademyalıların Meseleleri*, *Tanrıların Tabiatı Üzerine* ve *En Yüksek İyi ve Kötü Üzerine*'dir.

Cicero Epikürcülük, Stoacılık ve septisizm akımlarının etkili olduğu bir dönemde bulunup kendisi her ne kadar belirli bir felsefi akıma bağlıymış gibi gözükme de gerek hocasının Stoacı Poseidonos olması gerekse felsefesini Stoa'nın temel ilkelerini esas alarak geliştirmesi nedeniyle Stoacı olarak sayılabilmektedir. Bu durum felsefenin amacını ortaya koymasında da öne çıkar. Cicero, felsefenin amacını Stoacılar da olduğu gibi mutluluğa erişmek olarak görmüştür. Bunun için yapılması gereken ise yine Stoacıların işaret ettiği gibi erdemli yaşamaktır ve yine bunun için doğaya uygun yaşamak gereklidir. Cicero ayrıca geleneksel Stoa düşüncesinden farklı olarak sadece kendini bilmeyi değil doğayı bilmeyi de mutluluğa erişmek için temel araçlardan biri olarak düşünmüştür (Kılıhoğlu 1985b: 80).

3. Zenon'dan Cicero'ya Doğal Yasa Anlayışı

3.1. Zenon Öncesi Doğal Yasa Kavramının Temeli Olan Düşünceler

3.1.1. Aristoteles'in Felsefe Ayrımının Stoa Felsefesindeki Yansıması

Stoa felsefesinin kurucusu olan Kıbrıslı Zenon'un yaptığı felsefeyi mantık, fizik ve ahlak ayrımının benzeri Aristoteles'in felsefedeki ayrımında bulunmaktadır. Aristoteles de felsefeyi çeşitli bölümler altında incelemiştir. İlk olarak iki farklı alana ayırıp bunlara kuramsal ve pratik felsefe demiştir. Pratik felsefenin altına politika ve ahlakı, kuramsal felsefenin altına mantığı ve fiziği koymuştur(Laertios 2020: 220). Stoacı Zenon bu ayırmadaki politikayı almamış ve kuramsal-pratik ayrımına gitmemiş, sonuç olarak felsefeyi mantık, fizik ve ahlak şeklinde üç alanda incelemiştir.

3.1.2. Aristoteles'te Doğru Akıl Düşüncesi

Aristoteles felsefesinin mantık bölümünde Stoa felsefesine benzer şekilde akıl konusunda bir ayrım yapar. Buna göre Aristoteles akli etken akıl ve edilgen akıl olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Etken akıl aslında edilgen aklın bir şeyleri akıl etmesini sağlayan akıldır ve nitelik olarak müstakil, her zaman akıl eden ve ölümsüz bir niteliktedir(Büyüközkara 2019: 676). Stoa düşüncesinde ise evrensel aklın yanında doğru olanı emredip kaçınılması gerekenleri belli eden bir doğru akıldan söz edilmekteydi(Cicero 2019: 13; Kılıoğlu 1985a: 7, 2018: 220). Lakin buradaki durum farklıdır. Aristoteles, akıl konusundaki ayrımını mantık felsefesi çerçevesinde işlerken(Büyüközkara 2019: 676; Kılıoğlu 2018: 201) Zenon ve Stoacılar evrensel akıl ve doğru akıl ayrımını ahlak felsefelerinin bir parçası olarak sıkça kullanmışlardır(Kılıoğlu 1985a: 6, 2018: 217; Laertios 2020: 332). Görüldüğü üzere akıl konusundaki ayrım Aristoteles'in felsefesinde mantık bölümünde iken Stoa felsefesinde ahlak bölümünde yer almıştır.

3.1.3. Aristoteles'in Doğa Kavramı ve Stoa Felsefesindeki Yeri

Aristoteles'in felsefesinde doğa kavramı *salt madde* ve *salt formların* hareket ettirilmesi çerçevesinde fizik(metafizik) altında incelenmektedir. Buna göre bu madde ve formlar hem etken hem de edilgendirler. Nesnelerin tamamına doğa adı verilir.(Kılıoğlu 2018: 215; Russell 2020: 456) Aristoteles gözlemleme yolu ile doğadaki nesnelere felsefesinin fizik bölümü altında incelemiş ve çeşitli çıkarımlarda bulunmuştur. Stoa felsefesinde doğanın yeri ise başkadır. Stoacılar ve özellikle Zenon, doğa

kavramını felsefenin etik bölümü altında almış ve doğayı ahlaklı yaşam için yönlendirmelerine uyulması gereken, içgüdülerin yerleşme şekillerinin sebebi olan bir unsur olarak düşünmüştür(Kıllıoğlu 2018: 217; Laertios 2020: 332). Görüldüğü üzere Aristoteles felsefesinin Stoa felsefesi üzerindeki etkisi oldukça fazladır.

3.2. Zenon'un Doğal Yasa Kavramı

Zenon Stoa okulunu kurduğu zaman hukuk felsefesini üç alana ayırır. Bu alanlar: ahlak, fizik ve mantıktır (Brun 2018: 35; Kıllıoğlu 2018: 215; Laertios 2020: 313). Bu ayrım Stoa felsefesi için farklı isimlerle anılmış olsa da “alan” kelimesinin tercihi yanlış olmaz. Diogenes Laertios bu ayrımı Stoacıların bir yumurtaya benzettiğini söyler(Laertios 2020: 313). Bu ayrıma göre yumurtanın kabuğu mantık, beyazı ahlak, sarısı da fiziktir. Stoa felsefesinin en önemli bölümü ahlak bölümüdür. Çünkü materyalist ve pratik bir nitelikte olan Stoa felsefesinin fizik ve mantıktan ziyade en çok pratik sonuçlar ürettiği felsefe ahlak felsefesidir. Bu durumun önemi Epiktetos'un deyişlerinde felsefenin anlatılması yerine benimsenip o felsefenin öngördüğü şekilde yaşama tavsiyesinden anlaşılmalıdır(Epiktetos 2019: 22).

Zenon'un geliştirdiği Stoa felsefesi Antik Yunan Stoası dönemi olarak kabul ettiğimiz dönemdeki öğrencileri olan Kleanthes, Krissiphos ve devamı öğrencileri tarafından aktarılmıştır. Zenon'a ait kitaplardan birçoğu ulaşılamaz haldedir. Bu nedenle Zenon'un bu konulardaki yaklaşımında antik Stoadaki görüşlerden yararlanılmaktadır.

Stoacıların doğal yasa kavramını anlamak için genel anlamda felsefelerini özel anlamda ise felsefelerinin ahlak bölümünü incelemek gerekir. Çünkü adalet düşüncesi Stoacıların ahlak felsefelerinin bir parçası olup hukuk düşünceleriyle yakından ilgilidir.

Stoacıların temel ahlak felsefeleri “doğaya uygun olan yaşam” düşüncesi etrafında şekillenmektedir(Laertios 2020: 330). Bu çerçevede insan yapısı gereği doğaya uygun yaşamayı amaçlamalıdır ve insanı erdeme yönelten şey de doğanın kendisidir. Bu çerçevede evrenin bir parçası olan insan doğru aklın yasakladığı şeyleri yapmadan yaşamanın bir yolunu bulmalıdır(Laertios 2020: 332).

Stoacılara göre doğal yasa, evrensel aklın bir ürünü olup bütün insanlığı bağlayan yasadır. Stoa'ya göre akıl bireylerin ruhlarına özgü bir unsur olmayıp evrensel nitelikte bir şeydir(Kıllıoğlu 1985b: 77). Stoacılar özgürlüğü bireyselleştirmiş olsa da akli evrenselleştirmişlerdir. Evrensel akıl ise tanrısal akıl olup bütün insanların bir parçasını taşıdıkları ve doğru akli kullanarak erişebildikleri evrensel nitelikte bir ortak akıldır. İnsanların evren ile olan ilişkisi küçük ve büyük evren şekline benzer. Evren büyük

evrendir ve içinde küçük evrenler olan insanları barındırır. İnsanların büyük evrene erişebilmelerinin altında aslında hepsinin birer küçük evren olması yatmaktadır(Çelikkol 2019: 1232). Bu halde her insanın evrensel akıldan aldığı pay içinde kendisine düşen doğal bir rol ortaya çıkmaktadır. Bu doğal hiyerarşide insanların evrensel akıldan aldıkları pay neticesinde ortaya çıkan roller insanlara belirli ödevler ve sorumluluklar yüklemekte olup insanların bu sorumlulukları ve ödevleri paylaşımı ise doğal yasaların içeriğidir(Kıllıoğlu 1985b: 77). Bunun sonucu olarak da doğal yasa tanımında gördüğümüz üzere doğal yasa bir güç tarafından bağışlanmış, toplum tarafından ortaklaşa kararlaştırılmış veya dayatılmış bir unsur değildir(Kıllıoğlu 1985b: 77). Nasıl ki bütün insanlar evrensel akıl nedeniyle doğal yasa ile bağlı oluyorsa Stoacılara göre bu şekilde doğal yasa ile bağlı olması gereken dünyadaki tüm insanlar tüm dünyanın içinde bulunduğu tek bir devlet tarafından yönetilmelidirler(Kıllıoğlu 2018: 219). Stoacılar bu devlete kozmopolis adını veriyorlar(Kıllıoğlu 2018: 219). Sonuç olarak Stoacılar hukukun doğanın bir unsuru olduğunu söylerler ki bu onların ahlak anlayışlarının temelindeki “doğa ile uyumluluk” ilkelerine uymaktadır(Kıllıoğlu 1985b: 78) Aktardığı Del Vecchio 1952, p.51).

Stoacılara göre insanın ödev sorumluluğu doğaya uygun yaşaması ve bunun için erdemli olmasının bir sonucudur(Kıllıoğlu 1985a: 6). Bu sorumluluk ise erdemli olmak açısından zorunlu bir unsur olup erdemliliğin içeriğindedir. İnsan, aklın önündeki engeller olan hazlarını, ödev sorumluluğunun bir gereği olarak yok etmelidir. Çünkü hazlarının varlığı durumunda ödev sorumluluğunu yerine getiremez ve bundan ötürü erdemli bir birey olamaz. Erdemli bir birey olmaz ise hayatının amacını gerçekleştirme yi başaramamış olur(Kıllıoğlu 1985a: 6).

Kozmopolis anlayışı Stoa düşüncesindeki kinik etkisinin bir tezahürüdür. Bilakis kinik düşünürler devlet yapısını reddetmiş, bütün insanların kendi başlarına yaşamalarını öngörmüşlerdir. Bunun üzerine Zenon bu düşünceyi bütün insanların altında toplandığı devlet yapısı olarak tekrar ortaya koymuştur(Brun 2018: 107). Aynı zamanda “kozmpolis” anlayışı insanların mevcut devletleri üzerinde eşit haklar altında bir tek dünya devletinin bireyleri olmaları da ahlaki bir ideal görevi görmektedir. Bu neticede Stoacıların “kozmpolis” düşüncesi aynı zamanda kendi doğal hukuk düşüncelerinin temeli olmuştur(Gökberk 2007: 97; Kıllıoğlu 1985a: 7).

Kleanthes, doğaya uygun yaşamaktan bireysel doğa değil ortak doğayı anlamıştır(Laertios 2020: 330). Bu noktada doğal yaşamı gerçekleştirmek için doğru aklın koyduğu yasalara uymanın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Zenon’a yakın Stoacıların doğal yasa kavramını şu şekilde

açıkladıklarını düşünebiliriz: herkesin bir parçası olduğu evrende doğru aklın koyduğu yasaklara “doğal yasa” denir.

Stoacılar erdemleri birincil erdemler ve diğer erdemler olarak ayırmaktadırlar ve bu erdemler arasında adalet, bilgelik, yiğitlik, ölçülülüğü sayarlar(Laertios 2020: 332). Bunların özel görüşlerinden de bahsederler. Doğru akıl, birincil erdemlerin özel görüşlerindedir ve neyi, nasıl yapmakla düzgün davranıldığını görme yetisidir(Laertios 2020: 332). Bir davranışın düzgünlüğünü ölçebilme kabiliyeti olarak da tanımlanabilecek olan doğru akıl karar verme yetisi için önemli bir araçtır.

Bunların yanında Antik Yunan’ın Stoa düşüncesini Cicero “yasalar üzerine” isimli eserinin ilk kitabında ele almış, 2 ve 3. Kitaplarında ise Stoacıların doğal yasa olarak ortaya koydukları bu düşünceyi pratik bir uygulama olarak ortaya koymaya çalışmış ve bir kanun düşüncesi geliştirmiştir(Asmis 2008: 2).

3.3. Stoa Düşüncesinde Tanrı Kavramı ve Doğal Yasa Düşüncesi ile İlişkisi

Stoa düşüncesine göre tanrı kavramı pek çok farklı şekilde ifade edilmektedir. Bunlar tanrı, tanrısal akıl, logos, evrensel akıl, doğa kavramlarıdır. Yapısal olarak Stoacılar tanrıyı evrenin bütünü olarak kabul etmelerinden ötürü onların bu yaklaşımı panteist bir yaklaşım olarak kabul edilebilir(Öztürk 2018: 19).

Stoacılar aynı zamanda oldukça maddeci oldukları gibi bu maddeci düşüncelerinin yanında spiritüalist bir düşünceyi barındırmayı da başarmışlardır. Onlara göre madde ve ruh birbirinden farklı şeyler olsa dahi birbirinden ayrı bulunamazlardır. Çünkü birbirlerini tamamlayıcı bir yapıları vardır. Ruhsuz bir madde olmayacağı gibi maddesiz bir ruhu da mümkün görmezler. İşte Stoacıların madde ve ruh arasında kurdukları bu yapısal birliktelik doğal bir biçimde Stoa düşüncesini panteist bir bakış açısına getirmiştir(Kıllıoğlu 1985a: 6).

Tanrı kavramının doğal hukuk ile arasındaki ilişki de tüm insanların tanrısal nitelikte olan evrensel aklı paylaşması konusunda ortaya çıkar. Buna göre bütün insanlar tanrısal akıl olan evrensel akıldan bir parçaya sahiptirler ve o parça ile evrensel akla bağlıdırlar(Kıllıoğlu 2018: 220). Aynı şekilde insanlar doğru akla da bu şekilde ilişkinlerdir. İşte tanrısal akıl seviyesinde birbirine bağlı olan insanlar eşitlerdir. Dolayısıyla esasında insanlar belli bir devletin sınırları altında kalmaksızın her biri eşit olacak şekilde “kozmpolis”te yaşamalıdır.

3.4. Cicero'ya Göre Doğal Yasa Kavramı

Yukarıda da bahsedildiği gibi Cicero “yasalar üzerine” isimli eserinin birinci Kitabında Stoacıların doğal yasa kavramından anladığı şeyleri kendi görüşüne göre ortaya koymuş, bu kavramları yeniden yorumlamıştır.

Cicero'ya göre yasalar sivil toplumu bir bütün halinde tutar ve yasaların eşitliği toplumun birarada durabilmesinin teminatıdır(Cicero 2014: 201). birinci Kitabın 16. Bölümünde Cicero yasaların ve hukukun kaynağına erişebilmek için insanların tanrılarla arasındaki bağa ve kendi aralarındaki doğal birlikteliğin kaynağına bakılması gerektiğini söyler(Cicero 2019: 12). Burada insanların evrensel akla bağlılıklarından bahsedebiliriz. Yani bütün insanlar doğru akıl sayesinde evrensel akla ulaşabilirler ki bu tanrısal akıldır(Kılıoğlu 2018: 220). Dolayısıyla Cicero'nun burada evrensel akıldan bahsettiği söylenebilir.

Daha sonraki bölümlerde Cicero, insan doğasından hukukun doğasını çıkarıp hukukun doğasını açıklamayı ve bu şekilde devletler için gerekli yasaları ortaya çıkarmaya çalışmaktan bahseder(Cicero 2019: 12). Doğal yasanın doğada bulunan ve yapılması gerekeni buyurup aksini yasaklayan doğru akıl olduğunu kabul ettiğini söyler(Cicero 2019: 11).

Cicero, insanların tanrılarla akıl yönünden ortak olduğunu ifade etmeden önce akıldan daha iyi hiçbir şey olmadığından bahseder. Ardından insanların tanrılarla doğru akıl yönünden de ortak olduklarını söyler(Cicero 2019: 12) .

Kitaba göre insanların diğer canlılardan farkı duygularla donanmış olmalarıdır. Bunun üzerine hukukun kaynağının fikirde değil, doğada olduğundan bahsedilir.(Cicero 2019: 11) İnsanların akli herhangi bir akıl olmaktan öte doğru akıl olma özelliğine de sahiptir. Yasalardaki emir ve yasaklar da bu doğru akılla yapılmaktadır. İnsanlar doğru akıl ile yasalara, yasalarla doğal hukuka erişebileceklerdir. Yani doğal hukuk bütün herkesteki doğru akılda vücut bulabilmektedir(Cicero 2019: 11).

Hukukun doğaya uygun olması gerekmektedir. Doğaya aykırı bir şekilde düzenlenen hukuk kökeninde hazların küçük görülmesi olan erdemleri değersizleştirebilir. Hukuk, temelini, insanların doğal olarak birbirine değer verebilme kabiliyetinden almaktadır(Cicero 2019: 18). Hukuk kaynağını halkların oyları ve çoğunluğun iradesinden alıyor olsaydı doğal hukuka aykırı birçok suç yasal nitelik taşıyabilirdi(Cicero 2019: 23).

Cicero'ya göre insan ruh ve bedenden oluşur ve bu oluşumlardan ruh daha üstün nitelikte olandır. Ruhun olgunluğu daha değerlidir ve bundan ötürü pratik olgunluk ve toplumsal nitelikte bir erdem olan adalet üstün değerlerdir(Gökberk 2007: 96; Kılıoğlu 1985b: 77). İşte insanlar

Cicero'ya göre tam olarak bu erdemleri yaşatmak ve yüceltmek için devlet yönetimine katılmalıdırlar. Çünkü doğa kanunları bunu gerektirmektedir. Doğal hukuk her yerde aynıdır ve hiçbir irade doğal hukukun değiştirilmesini mümkün kılamaz. Devletlerin koydukları kanunların oluşmasından çok öncesinde doğal kanunlar varlıklarını saklamaktadırlar. Doğal hukukun kaynağı doğru akla sahip insanlardaki doğruluk ve nesafettedir(Kıllıoğlu 1985b: 78).

Bu düşünceler neticesinde devlet, görevi; vatandaşlarının eşitliğini, kardeşliğini, birliğini korumayı ve idare etmeyi amaçlayan bir yapı olmalıdır. Bu bağlamda devlet halkın ortak malıdır ve doğal olarak gücünü halktan almalıdır. Zaten devlet kendi kendini yöneten bir halktır.(Kıllıoğlu 1985b: 78)

4. Zenon ve Eski Stoa'nın Doğal Yasa Anlayışı İle Cicero'nun Doğal Yasa Anlayışının Karşılaştırılması

4.1 Zenon ve Cicero'nun Doğal Yasa Anlayışlarındaki Farklar

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Cicero, “doğal yasa” kavramını oldukça ayrıntılı ve net bir biçimde ele almış, ne olduğunu ve ne olmadığını oldukça nitelikli bir şekilde ortaya koymuştur. Peki Eski Stoadaki düşünce ile Cicero'nun “doğal yasa” düşüncesi arasında ne gibi farklar ve benzerlikler vardır?

İlk olarak Cicero “doğal Yasa” ve “doğru akıl” kavramlarını bir araya getirmiştir. Yani evrensel aklın bir parçası olan doğru akli yapılabacakları işaret edip yapılmaması gerekenleri yasaklama özelliğinden ötürü “doğal yasa” olarak kabul eder ve hukukun doğduğu yer olarak “doğru akli” işaret eder.

Cicero, Stoa düşüncesindeki “doğal yasa” kavramını oldukça ayrıntılı ve açık bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Lakin yine Cicero kendi dönemindeki Roma imparatorluğu için bir doğal yasa oluşturma amacı gereği(Asmis 2008: 2) Zenon ve eski Stoa'nın “kozmpolis” kavramı üzerinde durmamıştır. Çünkü eski Stoa'nın “doğal yasa” ilkelerinin bir tezahürü olan “kozmpolis” devletler üstü bir yapı olup bütün insanları kendi mahiyetinde eşit bir şekilde birleştirir(Brun 2018: 107; Gökberk 2007: 97; Kıllıoğlu 1985a: 7, 2018). Yine belirtmek gerekir ki Cicero'nun eserinde bahsettiği “doğal yasa” kavramına ilişkin çıkarımlara ve düşüncelere bakılırsa Cicero'nun “kozmpolis”ten bahsetmediğini söylemek mümkün olabilmektedir. Bu durumun nedeni olarak Cicero'nun etkilendiği Orta Stoa düşünürlerinin, Roma İmparatorluğu'nu

“Kozmopolis” kavramının gerçek hali olarak ortaya koymaları gösterilebilir.

4.2 Doğal Yasa ve Doğal Hukuk Anlayışının Hukuk Felsefesindeki Önemi

Doğal yasa kavramı, tarih boyunca gelişen hukuk felsefesi akımlarının ilki olan doğal hukuk akımının önemli bir kavramıydı. Stoacıların geliştirdiği bu kavram Doğru akıl ve Doğal yasa düşüncelerini evrenin kendisiyle birleştirerek evrensel bir hukuk düzeni öngörmekteydi. Yani hukuk, aslında, insanların birlikte verdikleri kararların bütününden ziyade insandan çok öncesinde de doğada bulunan bir unsurdur(Gökberk 2007: 96; Güriz 2020: 164; Kılıoğlu 2018: 219). Nitekim Cicero, bunun ötesine geçmiş insanların birlikte aldıkları kararlar düzenlenen hukukun adil olmayacağını söylemiştir(Cicero 2019: 23).

Doğal hukuk kuramı orta çağda Tanrısal hukuk ile bir tutulmuş, kilise ve devletlerin egemenliklerinin sağlanmasında büyük yere sahip olmuştur. Sosyal sözleşme düşüncesi ve insan hakları düşüncesi doğal hukuk kuramının ürünleridir(Güriz 2020: 163).

5. Sonuç

Sonuç olarak Cicero ve Antik Stoacıların doğal hukuk anlayışları arasında çok ciddi nitelikte bir yakınlıktan söz etmemiz gerekmektedir. Cicero'nun eserlerinde bahsettiği doğal hukuk anlayışından yola çıkarsak bu anlayışın Stoacı bir anlayış olduğunu söyleyebiliriz. Bunların yanında Cicero'nun bu doğal hukuk anlayışını pratik olarak kanunlara dökerken diğer felsefi akımların görüşlerinden de faydalandığını düşünürsek bu noktada daha eklettik bir yaklaşım söz konusudur. Yani özetle Cicero'nun doğal hukuk anlayışını iki noktada inceleyebiliriz: Teorik bağlamda doğal hukuk, Pratik bağlamda doğal hukuk

Teorik bağlamda doğal hukuk Stoa düşüncesindekiyle oldukça çok noktada uyuma gösterirken dikkat çeken farklılık “kozmpolis” düşüncesinde ortaya çıkmaktadır. Eski Stoa'nın ideal olarak gördüğü bütün devletlerin içinde bulunduğu dünya devleti anlayışı Cicero'da çok ciddi bir karşılık görmemiştir. Eserler incelendiğinde Cicero'nun bu düşünceyle çok ilgilenmemesinin nedeninin Roma imparatorluğunun o dönemin dünyasındaki güçlü yapısı ve duruşunun zaten halihazırda bir kozmpolis olarak düşünülmesi olduğu söylenebilir.

Pratik bağlamda doğal hukuk ise evrensel akıl yoluyla ulaşılan doğru aklı temsil eden birtakım yasalar ve yönetim biçimlerinin somut bir şekilde düşünülmesidir. Cicero doğal hukuk düşüncesinden anladıklarını ortaya

koyarak kendisi doğru aklı anlamaya çalışmış ve bu şekilde Romanın yönetimi için birtakım teklifler hazırlamıştır. Lakin bu konudaki farklılık teorik anlamdaki doğal hukuk anlayışıyla eski Stoa'nın doğal hukuk anlayışının karşılaştırılmasıyla elde edilen farklılıktan oldukça fazladır. Bunun nedeni olarak ise Cicero'nun pratik öneriler söz konusu olduğunda yaklaşımının Stoacı bir nitelikten çok eklektik bir nitelik kazanması gösterilebilir.

Kaynaklar

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Duygu Türk, Ayhan Yalçınkaya, Zafer Yılmaz, and Filiz Zabcı. 2017. *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. edited by M. A. Ağaoğulları. İletişim yayınları.
- Asmis, Elizabeth. 2008. "Cicero on Natural Law and the Laws of the State." *Classical Antiquity* 27(1):1-33.
- Brun, Jean. 2018. *Stoa Felsefesi*. edited by M. Atıcı. İstanbul: İletişim yayınları.
- Büyüközkara, Ender. 2019. "Aristoteles ve Kindî'de Akletmeyi Sağlayan Bir Unsur Olarak Faal Akıl." *Beytulhikme An International Journal of Philosophy* 9(9:3):673-92.
- Çelikkol, Suat. 2019. "Stoa Felsefesinin Temel Görüşleri Üzerine Bir İnceleme." *Bilimname* 1225-45.
- Cicero. 2019. *Yasalar Üzerine*. edited by C. C. Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Cicero, Marcus Tullius. 2014. *Devlet Üzerine*. edited by C. C. Çevik. İstanbul: İthaki Yayıncılık.
- Epiktetos. 2019. *Enkheiridion*. edited by C. C. Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gökberk, Macit. 2007. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güriz, Adnan. 2020. *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kılıoğlu, İsmail. 1985a. "Hukuk Felsefesi Açısından Stoacılık." *İlim ve Sanat* 1(3):38.
- Kılıoğlu, İsmail. 1985b. "Hukuk Felsefesi Açısından Stoacılık II." *İlim ve Sanat* 1(4):76.
- Kılıoğlu, İsmail. 2018. *Hukuk Felsefesi*. İstanbul.
- Laertios, Diogenes. 2020. *Ünlü Filozofların Yaşamları Ve Öğretileri*.

edited by C. Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Öztürk, Fatih. 2018. “Geç Dönem Stoacılarının Etik ANnlayışı İle Kant ’
In Deontolojisinin Karşılaştırılması.” *İnönü Üniversitesi
Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 7(2).

Russell, Bertrand. 2020. *Batı Felsefesi Tarihi*. edited by A. F. Yıldırım.
İstanbul: Alfa Yayınları.

Vogel, C. J. De. n.d. “Greek Philosophy III The Hellenistic-Toman
Period.”